

СТАНОВЛЕННЯ ТА СУТНІСТЬ “СИСТЕМИ ПЕТРА ВЕЛИКОГО” – ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ СЕРЕДИНИ XVIII ст.

Розкривається тенева та зміст російської зовнішньополітичної доктрини, ґрунтованої на “системі Петра Першого”. Вперше в історіографії показується значимість М. Воронцова у творенні “системи” поряд з її ідейним розробником – канцлером О. Бестужевим-Рюїніним.

Ключові слова: “Архів князя Воронцова”, Війна за австрійський спадок, дипломатія, “система Петра Великого”, Російська імперія

Російська держава, починаючи з Петра I (1682-1725) і до теперішнього часу намагається брати активну участь у світовій політиці. Знадобилося ціле століття, щоб Росія набула статусу однієї з перших держав, без рішень якої жодна гармата в Європі не сміла вистрілити. Цей відомий перефразований вислів О. Безбородька (1747-1799) відображає частину правди: Петро I прорубав вікно до Європи, а Катерина II (1762-1796) стала однією з її господарів. Період між Петром і Катериною (1725-1762) чомусь часто випадає з уваги. При цьому цим “ґрішать” як обивателі, так і дослідники. Середина XVIII ст. не менш важлива для політичної історії Росії, тим більше, що Катерина II відразу після свого воцаріння з легкістю ввійшла до «клубка хитросплетінь» європейської політики і з перших років імперія займала там провідні місця. Цьому передував “підготовчий” період, найбільш виражений правлінням Єлизавети Петрівни (1741-1761). Будівничим елизаветинської, по своєму блискучої, дипломатії став канцлер Олексій Бестужев-Рюїн (1693-1768), який розробив “систему Петра I” та не відступав від неї, навіть тоді, коли вона втратила свою актуальність.

У другій половині XIX ст. були опубліковані джерела, які розкривають зовнішньополітичну доктрину канцлера Бестужева. Першість у цьому належить “Архіву князя Воронцова”. У книзі 2 (1871) [3] міститься листування між канцлером і віце-канцлером Михайлом Воронцовим (1714-1767) та додатки, у яких розкривається “система”.

Тривалий час історики не займалися вивченням “системи Петра I”. Ситуація змінилася в другій половині XX ст. Серед досліджень сучасної історіографії найбільш повно бестужівську концепцію висвітили Г. Некрасов з А. Шапкіною [6, с. 94-97], М. Ємеліна [5, с. 272-276, 287-301]. Однак ці та інші дослідники [1, с. 98-99; 2, 44-49] не розглянули належним чином історію становлення “системи”, що ми спробуємо виправити в нашому дослідженні.

Олексій Петрович Бестужев-Рюїн був призначений віце-канцлером Російської імперії 12 грудня 1741 року (тут і надалі дати подані за старим стилем, якщо не зазначено інше) [9, с. 544-546]. Після смерті канцлера князя О.М. Черкаського (1680-1742) в листопаді 1742 року Бестужев став фактичним керівником зовнішньополітичного відомства Росії Колегії іноземних справ. Щоб стати реальним провідником зовнішньої політики держави, йому необхідно було переважити вплив ворогуючої придворної партії та завоювати авторитет цариці. Сталося це в червні 1744 року, коли був висланий посол Франції маркізу де ла Шетарді (1705-1759) – головний натхненник французької партії при Петербурзькому дворі. А 15 липня 1744 року О. Бестужев отримав титул графа та обійняв посаду канцлера [10, с. 780]. Віце-канцлером став Михайло Іларіонович Воронцов (1714-1767).

У 1741-1744 рр. склалася ситуація, за якої Петербург не проводив активної європейської політики, коли в Європі відбувалися важливі події. До 1744 року не здійснювалася цілеспрямована зовнішня політика, що було зумовлено певними чинниками, хоча ситуація в Європі вимагала реакції. Що ж відбувалося?

Так, 1740 року сталася низка подій, яка віщувала настання складних геополітичних перемін. 31 травня (н. ст.) помер прусський король Фрідріх Вільгельм I (1713-1740), королем Пруссії став його син Фрідріх II (1740-1786). Початок нового правління нічого не обіцяв окрім

проведення державного благоустрою в дусі Просвітництва. Однак все змінилося зі смертю імператора Священної Римської імперії, австрійського монарха Карла VI Габсбурга (1711-1740), яка сталася 20 жовтня (н. ст.). Фрідріх II відразу розпочав військові приготування, щоб відібрати у Австрії Сілезію [11, с. 65].

Назріла Війна за австрійський спадок (1740-1748). Карл VI був останнім представником династії по прямій лінії. Тому він ще 1713 року прийняв закон про наслідування своєї корони за жіночою лінією (Прагматична санкція). Решту свого правління імператор присвятив визнанню Прагматичної санкції іншими державами. Її гарантами стали, зокрема, Велика Британія, Іспанія, Пруссія, Росія, Саксонія, Франція. Однак зі смертю Карла обіцянки більшості держав були забуті, його донька Марія Терезія (1740-1780) мала збройно боронити свої права.

Пруссія в обмін на визнання спадкових прав Марії Терезії прагла отримати Сілезію; Франція бажала ослабити Австрію до рівня другорядної держави, баварський курфюрст претендував на імператорську корону, Іспанія бачила італійські володіння Габсбургів своїми. Ці та деякі інші країни утворили антигабсбурзьку коаліцію, де головну роль відігравали французи, баварці та пруссаки. Головними учасниками габсбурзької коаліції стали Австрія та Англія. До них спочатку приєдналися Ганновер, Нідерланди.

Англійський інтерес у новій війні не був прямим. Цього разу як і все XVIII ст. на британських островах європейською політикою переймалися крізь призму *англо-французького суперництва*, а також *безпеки ганноверських володінь* англійських королів. З 1714 року на англійському престолі знаходилися ганноверські курфюрсти. З того часу одним із завдань англійської зовнішньої політики стало охорона курфюрстських володінь. Велика Британія, будучи морською державою, не могла здійснити це належним чином: вона значно поступалася своїми сухопутними силами перед іншими країнами Європи (передусім Францією, Австрією, Пруссією). Субсидіарний найм на англійську службу військ країн, наближених територіально до Ганновера, мав забезпечити захист курфюрства. Останньому найбільше несли загрозу Франція та Пруссія.

Англо-французькі протиріччя ґрунтувалися на колоніальному протистоянні обох держав, насамперед у Північній Америці та Індії. Тому будь-яке посилення Бурбонів на континенті несло у собі гіпотетичне посилення їх королівства на морях. Габсбурги, які були ворогами французьких королів ще з часів Пізнього Середньовіччя, виступали проти такою французькому посиленню. Цим і визначалися союзницькі взаємини між Лондоном і Віднем.

Першим, хто розпочав військові дії на континенті, був Фрідріх II. Він вдерся до Сілезії, яку в кінці 1740 року легко захопив. Це підбадьорило Фрідріхових союзників – французького короля Людовика XV (1715-1774) та баварського курфюрста Карла Альбрехта. Відень зазнавав низку поразок, зокрема втратив частину власне австрійських територій і Чеське королівство (Богемію). У січні 1742 корона імператора Священної Римської імперії перейшла до Карла VII Альбрехта (1742-1745). Оскільки Марія Терезія не могла устояти одразу перед усіма ворогами, вона 11 червня (н. ст.) 1742 року за активної підтримки британської дипломатії уклала Бреславський мир з Фрідріхом, що знаменувало втрату Сілезії та закінчення війни з Пруссією – Першої Сілезької війни (1740-1742).

Обидва ворожі табори в цей час поглядали на Росію. Її нейтральність, або виступ на одній із сторін суттєво впливали на баланс сил у Європі. 1726 року було створено австро-російський союз, який мав на меті не лише взаємну оборону, а й сприяння “общими силами к сохранению в Европе мира” [7, с. 32-44]. Перед ворогами Габсбургів стояло завдання у будь-що усунути небезпеку участі Петербурга у війні на боці Відня.

Після смерті Анни Іоанівни (1730-1740) імператором став її внучатий племінник Іван III (VI) Антонович за регентства своєї матері Анни Леопольдівни (1740-1741), одруженою з Антоном Ульріхом Брауншвейзьким (1714-1774). Брауншвейзька родина була пов’язана з Габсбургами. Саме це зумовило французьку підтримку цесарівни Єлизавети, яка посіла трон після палацового перевороту 25 листопада 1741 р.

Перші роки Війни за австрійський спадок Росія намагалася не втручатися до справ в Європі. По-перше, чехарда палацових перетурбацій 1740-1741 років вносила певний хаос в імператорський двір, якому було не до європейських подій. По-друге, відбувалася російсько-шведська війна (1741-1743), розпочата непередбаченими шведами, щоб посприяти цесарівні

прийти до трону, а за “допомогу” домогтися перегляду умов Ништадського миру 1721 року. Потретьє, після воцаріння Єлизавети потрібно було, щоб минув певний час для повної легітимізації її правління, адже для частини російської спільноти Єлизавета не мала більше прав на трон ніж Анна Леопольдівна та її нащадки.

1743 року відбулися важливі для Росії зовнішньополітичні акції. 7 серпня 1743 року на російських умовах було укладено Абоський мир з розбитою Швецією [9, с. 853-874]. 12 листопада 1743 року Росія приєдналася до австро-пруського Бреславського миру 1742 року, в якості одного з його гарантів, щоправда визнаючи мир між Берліном і Віднем, але не підтверджуючи завоювання Сілезії пруссаками [8, с. 353].

Така поведінка росіян не влаштувала французів. Останні боялися, що Петербург невдовзі цілком реально може виступити союзником Австрії. У Парижі вважали, що зовнішня політика імперії повністю в руках віце-канцлера Бестужева, тому вони вирішили змістити його, попередньо дискредитувавши в очах цариці. Користуючись нагодою, французька придворна партія за допомогою французьких дипломатів інспірувала справу Лопухінних-Ботти проти австрійського дипломата Ботта Адорно (1688-1774) та віце-канцлера і його брата Михайла Бестужева-Рюміна (1688-1760). Але Бестужевим удалося «вийти сухим із води» і Олексій Петрович одразу ж узявся за кривдників-французів: у червні 1744 року маркіз Шетарді був висланий з Росії.

Тим часом, на початку 1744 року ситуація в Європі знову загострилась: Фрідріх II активізувався на своїх кордонах і наближав початок нової війни з Австрією, що отримала назву Другої Сілезької (1744-1745). Причиною, яка спонукала короля порушити згадуваний мир з Австрією став успіх австрійських військ на західних теренах Священної Римської імперії. Через це прусський король став перейматися за Сілезію.

22 травня (н. ст.) 1744 року була укладена Франкфуртська унія, до якої ввійшли незадоволені Габсбургами. Головною її декларованою метою став захист інтересів імператора Карла VII. Насправді, кожен прикривався унією, щоб забезпечити власні інтереси. Основний тягар учасників несли Франція та Пруссія. Невдовзі Фрідріх II отримав імператорську “реквізицію”, яка дозволила йому перетнути нейтральну Саксонію (входила до складу імперії), щоб вступити до тепер контрольованою австрійцями Богемії [4, с. 136; 13, с. 346-347].

Такий поворот загрожував Росії опинитися в складній ситуації. Влітку 1744 року, Петербург мав оновлені союзницькі домовленості з Лондоном (1742), Берліном (1743) і Дрезденом (1744). Хоча союз з Австрією 1726 року не був скасований, австрійці були на останньому місті серед союзників через особисту неприязнь Єлизавети Петрівни до Марії Терезії, яка мала місце в перші роки. Бестужев став обґрунтовувати подальші зовнішньополітичні дії держави в нових реаліях Європи, почала зароджуватися його “система”

Вперше про неї зустрічаємо в кореспонденції Бестужева та Воронцова 1744 року, зокрема в листі від 11 серпня [3, с. 18-24]. У ньому канцлер приділяє суттєву увагу Фрідріху II, адже “сей король, будучи найближайшим и наисильнейшим соседом сей Империи” становив небезпеку для Росії [3, с. 19]. Серед головних аргументів цього, на думку канцлера, є факт нападу Пруссії на Сілезію як першопричини загальноєвропейського конфлікту. Крім того, Фрідріх неодноразово зраджував своїх старих і нових союзників, що свідчить про його лицемірство та непередбачуваність.

Канцлер нагадав про приєднання Єлизавети до Бреславського миру в якості його гаранта. Однак король збирається порушити його. Про це надходили реляції від своїх та повідомлення від іноземних дипломатів, у тому числі й від саксонського посланця. Саксонський курфюрст і польський король Август III фігурує ледь не “бідним родичем” Росії. Август боявся, що прусські війська, які за дозволом Карла VII пройдуть Саксонією, сплюндрують її, тому просив допомоги від російського союзника. Для Росії цей союзник був цінний перш за все як король Речі Посполитої, що певною мірою гарантувало стабільність на протяжному російсько-польському прикордонні.

Тому природно, Олексій Петрович висловив свою симпатію на стороні саксонців. Він переконував, що в разі цієї помочі “Ея Величество тем соблюдет славную систему ... Государя Петра Перваго, которая нашему отечеству толико блага принесла... ибо мы тою системою везде в почтении были...” [3, с. 20].

Саме такими словами в “Архіві князя Воронцова” вперше згадується “система Петра Великого”. Бестужев не обмежувався зносинами з Пруссією та Саксонією. У своєму листі канцлер бачення політичної картини Європи розгортає далі.

Він звертає увагу на втягнення Швеції до орбіти прусського впливу, що очікується внаслідок династичного союзу: шведський кронпринц А. Фредрік щойно одружився з сестрою прусського короля Луїзою Ульрікою. У світлі цього Фрідріх зможе Росію “с трех сторон военным пламенем воспалить”, тобто власне своїми силами, а також шведськими й османськими. При цьому Порта стає потенційним ворогом як через союзницькі зносини зі Швецією, так і з Францією. Канцлер нагадав, що французький король вмовляв султана (щоправда, безрезультатно) піти війною супроти Марії Терезії. Так додатково обґрунтовувалася необхідність австро-російського союзу [3, с. 22].

Автор завершив свій лист висновками про те, що головною метою російської зовнішньої політики є взаємодопомога з союзниками, “на которых бы положиться можно было”. І такими він називає морські держави (Англія, Голландія), польсько-саксонську унію, Австрію. Канцлер переконував, що “сия система с самага начала славнейшаго державствования Его Императорского Величества нашей все милостивейшей Государыни дражайшаго Государя Родителя состояла” [3, с. 24].

Як бачимо, у бестужевській “системі” головним чинником виступає захист вигідних для Росії інтересів. Такий підхід є слухним для будь-якої держави. Вороги та союзники визначаються насамперед геополітикою (об’єктивний чинник) та традиціями взаємовідносин (суб’єктивний).

У канцлера слова не розходилися з ділом, вже у листі 23 серпня 1744 року, він просив Воронцова одержати від Єлизавети Петрівни згоду на набір 50 тис. рекрутів та утримання “корпуса казаков к маршу, и артиллерии в Лифляндии ко всякой готовности” [3, с. 34], щоб мати готовими сили проти Фрідріха II.

11 вересня 1744 року Михайло Воронцов подав на ім’я імператриці свої міркування з приводу зовнішньої політики. В успішних діях прусського короля проти Австрії та Саксонії віце-канцлер вбачав для Росії велику небезпеку. У разі ймовірного наступу на Польщу, Берлін мав шанс позбавити саксонського курфюрста польського трону та поставити свою кандидатуру. Через що поляки стануть “против России всякие неокончанные еще споры и претензии на Украину, Смоленск и Лифляндию ... производить” [3, с. 72]. Сановник турбувався можливістю втрати означених земель. Крім того, в той час у складній ситуації знаходилася Австрія. Віце-канцлер міркував, що потрібно активно реагувати на військово-стратегічні перемиїни в Європі, не допустити падіння Габсбургів. Підсумовуючи міркування, Воронцов радить імператриці: 1) розташувати біля кордону Лівонії та Польщі армійський корпус; 2) здійснити переговори з дружніми країнами (Австрією, Саксонією), направлені проти Пруссії, та запросити до них Голландію; 3) провести пропаганду в Польщі, запевнивши поляків у наданні їм російських гарантій збереження державної цілісності від зовнішніх і внутрішніх чинників [3, с. 74].

Отож, протягом серпня-вересня у відповідь на центральноєвропейські перемиїни канцлери розробили схему проведення зовнішньої політики, спрямованої проти Пруссії та захисту Саксонії. Вже тоді було зрозуміло, що Бестужев виступав за жорстку реакцію, натомість Воронцов міркував стриманіше. Очевидно через тодішню відсутність військового протистояння між пруссаками та саксонцями, Петербург не вдався до рішучих дій. До кінця 1744 року Фрідріх воював лише з Марією Терезією, не турбуючи Августа. Єлизаветі Петрівні та її двору цього виявилось досить, щоб не втручатися до справ.

Влітку 1745 року в Другій Сілезькій війні відбувся черговий поворот. Після укладення Варшавської угоди 8 січня (н. ст.) за участі Австрії, Англії, Голландії та Саксонії, направленої проти Пруссії та Франції, стало зрозуміло, що курфюрство, досі нейтральне, виступить проти Фрідріха II. Учасники Варшавського союзу активно взялися закликати Росію приєднатися до них. При цьому Дрезден діяв в руслі свого союзу з Петербургом, а решта держав вдалися мало не до відвертого шантажу – погрози залишити Росію в ізоляції, яка досягла своєї критичності у серпні 1745 року. У свою чергу Фрідріх II не перестав нагадувати про російсько-пруський союз і попередив зацікавлені сторони, що Саксонія буде атакована за свою допомогу Австрії [12, с. 25, 29; 13, с. 360-361].

Перед імператрицею знову постала дилема, якого з двох її союзників підтримати в суперечці. 19 серпня 1745 року після чергового обговорення міжнародної ситуації М. Воронцов в обхід канцлера подав імператриці “Слабейшее рассуждение при нынешнем случившемся неприятельском состоянии между королем Пруссским и Польским, яко курфирстом Саксонским”.

Віце-канцлер вважав, що для Росії кращим було б лишатися “в ненарушимом спокойствии”, але Фрідріх II так розійшовся, що постала необхідність прийняти реальне рішення про допомогу саксонцям силами 12 тисяч воїнів згідно з їх проханням. На думку Воронцова, для розв’язку проблеми пруссько-саксонської кризи потрібно надати дієву допомогу Саксонії та в будь-що уникнути затяжної війни. Але треба пам’ятати, що лишається відкритим питання вільного проходу російських військ через Річ Посполиту, а проходження через Східну Пруссію в напрямку до Саксонії взагалі викличе пряму війну з Фрідріхом II; при цьому похід передбачає величезні фінансові витрати як на стадії підготовки війська, так і під час його утримання, тому віце-канцлер вбачав найбільш дієву допомогу у фінансовій підтримці, яка могла становити 450 тис. крб. на рік. Це дозволить “избежать явного нарекания в недодержании будто помощи по трактату”, а також “платеж денег легче и без дальних ссор и окрестностей исполнен быть мог” [3, с. 94-97]. Така позиція віце-канцлера не отримала підтримки імператриці. Крім того ошелешений ініціативою свого заступника, канцлер пообіцяв підготувати власні роздуми, які надав 13 вересня [3, с. 76-93].

Свої розлогі міркування Олексій Петрович почав з історичної довідки, у якій намагався показати, “что ни одна держава без союзов себя содержать не может” [3, с. 77]. Він повідомив про чинні союзи, укладені за царювання Єлизавети Петрівни в першій половині 1740-х рр.: з Великою Британією, Пруссією, Саксонією. При цьому торкнувся проблем зносини з даними державами у попередні десятиліття, виділив англійців і саксонців як найбільш сприятливих і вірних союзників. Для підтримки своїх слів навіть апелював до позиції М. Воронцова, висвітленої 11 вересня 1744 року.

Зовсім небагато уваги приділено Франції – одному з основних учасників Війни за австрійський спадок. Бестужев-Рюмін відмітив, що в її інтересах є “неприятие [Россией – П.М.] участия в нынешних Европейских, особливо же Германских делах” [3, с. 84]. З цього ще раз випливає, що на той час канцлер був прихильником перш за все антипруського, але не антифранцузького курсу. Це можна підтвердити наступними канцлеровими словами: “король Прусский в своих областях глубоким миром пользовался; он ни от кого безпокоен ниже угрожаем был... Наконец король Прусский, вдруг с себя маску сняв, с армиею, состоящею в более ста тысяч человек” вторгнувся до Богемії [3, с. 85-86]. Канцлер далі наводить різні історичні прецеденти, в яких поведінка Фрідріха II, зокрема незаконне проходження військ через Саксонію, дає підстави для вживання крайніх заходів стосовно союзної Пруссії. У свою чергу Август III заслуговував на союзну допомогу, оскільки не порушив жодних міжнародних домовленостей.

Бестужев-Рюмін завершує міркування словами про необхідність надання даної допомоги, якщо Єлизавета Петрівна не бажає, “чтобы король Прусский к очевидному предосуждению всех своих соседей более усилился, а король Польский, яко наивернейший Ваш союзник, с наследными своими землями ему в жертву предан ... был” [3, с. 91]. Після 13 вересня остаточно постала бестужівська “система Петра Великого”. Цариця прийняла рішення підготувати російські війська до виступу проти Пруссії. Саме з осені 1745 року в Єлизавети постало почуття неприязні до Фрідріха II, яке вона пронесла крізь решту свого життя.

Зовнішньополітична система канцлера, традиції якої він намагався віднести ще до Петра Великого, була направлена на союз з Австрією, Саксонією та Англією проти Пруссії, а потім вже Франції. Порта та Швеція не були активними гравцями в “системі”, але Бестужевим розігрувалася їх карта, щоб переконати імператрицю та уряд у необхідності реалізації свого бачення зовнішньої політики. Аналогічна ситуація існувала зі слабкою Польщею, яка розглядалася в контексті польсько-саксонської унії.

Варто відмітити, “система” першого російського імператора відрізнялася від тієї, яку намагався проводити канцлер його доньки. Бестужев-Рюмін користувався іменем царя Петра, щоб найбільше зацікавити Єлизавету Петрівну, адже вона схилилася перед усім “батьківським”, навіть якщо це втрапило актуальність.

У становленні “системи Петра” свою роль зіграв Михайло Воронцов. У серпні-вересні 1744 року він, будучи однодумцем канцлера, сприяв початковому оформленню “системи”, зокрема за її поміркований варіант висловився в своїй доповіді імператриці. Хоча вже 1745 року виступив противником канцлера, своєю поведінкою спровокував завершення теоретичного становлення бестужівської концепції. На жаль, сучасні дослідники практично випускають з уваги віце-канцлера. Так, Г. Некрасов і А. Шапкіна, твердять, що міркування подані Воронцовим для імператриці були другими після канцлерських і подавалися у вересні 1745 року. За ними це ж повторює, щоправда опускаючи згадку про місяць, М. Ємеліна [5, с. 295; 6, с. 96-97]. Похибка у визначенні датування документів не дозволила їм углядіти значення воронцовських міркувань від 19 серпня 1745 року.

Отже, суть “системи Петра Великого” полягає в виборі російських союзників серед держав, які мають тривалі спільні інтереси в їх зовнішній політиці. 1. Боротьба з Османською імперією та обопільна політика підтримки саксонського курфюрста на польському престолі зближувала Росію з Австрією. 2. Необхідність забезпечити політичні процеси Речі Посполитої в інтересах Росії спричиняла дружбу з Саксонією. 3. Надзвичайно вигідне партнерство в торгівлі, яке мали росіяни з британцями та голландцями, зумовлювали тісну співпрацю Росії з морськими державами.

Дивлячись глибше, знаходимо, що в бестужівській зовнішньополітичній доктрині відсутні далекосяжні плани з реалізації великих міжнародних задумів, подібно виходу Росії до Балтійського та Чорного морів, “збирання руських земель”, екатерининського “Трецького проекту”. Маємо підстави стверджувати про деяку кон’юнктурність “системи Петра Великого”, яка виходила з європейських реалій 1740-х років і суб’єктивної позиції О. Бестужева-Рюміна. Відсутність грандіозної програми дій у зовнішній політиці – не вина канцлера, це було настроєм усього Петербурзького двору. Цариці виявилось досить повернутися до кращих традицій свого батька в управлінні державою та законсервуватися. Сановника, який би ініціював перегляд такого зовнішньополітичного “затишся” не знайшлося. Єлизаветинську Росію влаштовували слабкі Польща та Швеція, неагресивні Порта та Персія, балансує між собою решта європейських країн. Посилення амбіційної Пруссії не відповідало цим бажанням. Відповідною реакцією стала зовнішньополітична програма канцлера, на якій протягом цілого десятиліття (1745-1755) ґрунтувалася російська дипломатія.

Список використаних джерел та літератури:

1. Анисимов Е.В. Россия в середине XVIII в.: Борьба за наследие Петра / Евгений Викторович Анисимов. – М.: Мысль, 1986. – 239 с.
2. Анисимов М.Ю. Российская дипломатия в Европе в середине XVIII века (от Ахенского мира до начала Семилетней войны) / Максим Юрьевич Анисимов. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. – 340 с.
3. Архив князя Воронцова. Книга 2: Бумаги графа Михаила Илларионовича Воронцова / [сост. Бартенева П.И.]. – М.: Типография А.И. Мамонтова, 1871. – 642 с.
4. Архив князя Воронцова. Книга 6: Царствование Елизаветы Петровны / [сост. Бартенева П.И.]. – М.: Типография В. Готье, на Кузнецком мосту, д. Торлецкаго, 1873. – 532 с.
5. Емелина М.А. Российско-прусские отношения во внешнеполитической “системе” А.П. Бестужева-Рюмина : 1741-1750 : диссертация ... кандидата исторических наук : 07.00.02 / Емелина Маргарита Александровна. – СПб., 2006. – 439 с.
6. История внешней политики России. XVIII век (от Северной войны до войн России против Наполеона) / [Ананян Ж.А., Бажова А.П., Некрасов Г.А. и др.]; отв. ред. Г.А. Санин. – М.: Международ. отношения, 1998. – 304 с.
7. Мартенс Ф. Собрание Трактатов и Конвенция, заключенных Россией с иностранными державами. Т. I: Трактаты с Австрией. 1648-1762 / Федор Федорович Мартенс. – СПб.: Типография Министерства Путей Сообщения, 1874. – 324 с.
8. Мартенс Ф. Собрание Трактатов и Конвенция, заключенных Россией с иностранными державами. Т. V: Трактаты с Германиею. 1656-1762 / Федор Федорович Мартенс. – СПб.: Типография Министерства Путей Сообщения, 1880. – 408 с.
9. Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года. Том XI. 1740-1743. – СПб., 1830. – 988 с.
10. Русский биографический словарь / Под ред. А.А. Половцова. В 25 т. Т. 2. Алексинский-Бестужев-Рюмин. – СПб.: Тип. И.Н. Скороходова, 1900. – 796 с.

11. Фрейзер Д. Фридрих Великий / Дэвид Фрейзер; Пер. с англ. А.Ю. Шманевского. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 604 с.
12. Щепкин Е. Русско-австрийский союз во время семилетней войны. 1746-1758 гг. Исследование по данным Венского и Копенгагенского Архивов / Евгений Щепкин. – СПб: “В.С.Балашев и К.”, 1902. – 698 с.
13. Koch Christophe, Schoell Frédéric. Histoire abrégée des traités de paix, entre les puissances de l’Europe, depuis la paix de Westphalie, vol. 2. – Paris, Chez Gide fils, 1817. – 475 p.

P. MATSYUTA

FORMATION AND NATURE OF ‘PETER THE GREAT’S SYSTEM’ – RUSSIAN IMPERIAL FOREIGN POLICY OF THE MIDDLE 18TH CENTURY

Genesis and essence of Russian foreign policy doctrine based on ‘Peter the Great’s system’ is covered. For the first time in historiography M. Vorontsov’s role is shown alongside with that of system’s guiding hand of chancellor A. Bestuzhev-Ryumin.

Keywords: *Prince Vorontsov’s Archive, War of the Austrian succession, diplomacy, Peter the Great’s system, Russian Empire.*

П.А. МАЦЮТА

СТАНОВЛЕНИЕ И СУЩНОСТЬ “СИСТЕМЫ ПЕТРА ВЕЛИКОГО” – ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДОКТРИНЫ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ СЕРЕДИНЫ XVIII СТ.

Раскрывается генезис и содержание российской внешнеполитической доктрины, основанной на “системе Петра Великого”. Впервые в историографии показывается значимость М. Воронцова в создании “системы” наряду с ее идейным вдохновителем – канцлером А. Бестужевым-Рюминым.

Ключевые слова: *“Архив князя Воронцова”, Война за австрийское наследство, дипломатия, “система Петра Великого”, Российская империя.*